BLWG Voorjaarsweekend 2022 – Valkenswaard
Een bryologisch verslag

Margriet Bekking

Na twee jaar uitstel vanwege de Covid-19-pandemie, kon in 2022 weer een BLWG Voorjaarsweekend plaatsvinden.

Van 29 april t/m 2 mei 2022 verkenden we de natuurterreinen in het grensgebied ten zuiden van Valkenswaard. Het programma bood een goede mogelijkheid om gezamenlijk met onze Belgische mossenvrienden op stap te gaan.

Het vertrekpunt voor de excursies was Vakantiepark De Brugse Heide. Deels verbleven de deelnemers in tentjes, deels in stacaravans.

Op de camping konden we gebruik maken van een aparte ruimte om de verzamelde mosmonsters te determineren. Onder grote belangstelling werden de dagvondsten microscopisch op naam gebracht. En passant kregen we van Geert van Wirdum een speciale workshop over veenmossen en werd er door Laurens Sparrius 'lichenologisch spreekuur gehouden'. De avonden stonden vooral in het teken van soortenkennis uitwisselen, een van oudsher zeer hooggewaardeerd programmaonderdeel dat eigenlijk in geen enkel toekomstig BLWG-kamp zou mogen ontbreken.

Foto1. De microsopie-avond werd hoog gewaardeerd.

Excursies

Vrijdag 29 april – De Plateaux

De Plateaux vormt, samen met het Hageven, een aaneengesloten natuurgebied op de grens met België. Het bestaat voornamelijk uit droog bos en heide. Het gebied ontleent haar biologische faam aan de zogeheten vloeiweiden, een 19de-eeuws bevloeiingssysteem met kanaaltjes en stuwtjes. Dankzij de kunstmatige inlaat van kalkrijk Maaswater ontstonden de beroemde bloemrijke hooilanden.

Op de parkeerplaats bij de werkschuur van Natuurmonumenten verzamelde zich even over tienen een grote groep Nederlandse bryologen en een tiental deelnemers uit België. Gezamenlijk gingen we op pad naar de vloeiweiden. We verkenden eerst een droog eikenbos. Hier konden de eerste algemene soorten worden genoteerd, zoals geklauwd snavelmos (*Hypnum cupressiforme*), gewoon dikkopmos (*Brachythecium rutabulum*) en gewoon gaffeltandmos (*Dicranum scoparium*). Op de stammen vonden we bossig gaffeltandmos (*Dicranum montanum*) en behoorlijk wat soorten haarmutsen: de gewone,

Foto 2. Picknick bij het Wielewalenbos.

grijze, broed-, bonte, gladde en gekroesde haarmuts (*Orthotrichum affine*, *diaphanum*, *lyellii*, *stramineum*, *striatum* en *pulchellum*), alsook de levermossen helmroestmos (*Frullania dilatata*) en bleek boomvorkje (*Metzgeria furcata*). Bij de middagexcursie troffen we ook de kleine haarmuts (*Orthotrichum tenellum*). In de vloeiweiden gingen we op zoek naar kalkindicatoren. Echte kalkgraslandmossen troffen we niet aan. Veel aandacht ging uit naar herfsttijloos (*Colchicum autumnale*), die opviel door de decoratieve zaaddozen en de forse bladeren. Op een van de stenen stuwtjes langs de vloeiweides troffen we een grote populatie kegelmos (*Conocephalum conicum*).

In de verte hoorden we de koekoek; die – door mij – altijd tijdens de BLWG Voorjaarsweekenden voor het eerst waargenomen wordt. Ook het bekende 'dudeljo' van de wielewaal klonk vanuit het aanpalende populierenbos, dat heel toepasselijk ook het Wielewalenbos genoemd wordt. Volgens een passerende boswachter was het vandaag de eerste waarneming van deze vogel ter plaatse. Onder het welluidende 'gedudeljo' werd er in dit bos gepicknickt.

Na de lunch ging de excursie verder richting heide door een gemengd bos met glanzend etagemos (*Hylocomium splendens*) en opvallend veel gaaf kantmos (*Lophocolea semiteres*). De heide bleek gortdroog. In het verleden kwam hier onder meer vierkantsmos (*Preissia quadrata*) voor. Wij moesten het doen met de levermossen lichtrandmos (*Jungermannia gracillima*) en gewoon trapmos (*Lophozia ventricosa*) langs de rand van de paden. Een mooie vondst was dicht stompmos (*Cladopodiella francisci*); een zeer zeldzame en bedreigde soort van de Rode Lijst (microscopisch bevestigd). In de lager gelegen delen van de heide was het vochtig genoeg voor hol moerasvorkje (*Riccardia incurvata*) en kropgoudkorrelmos (*Fossombronia incurva*). Bij microscopische inspectie kwam ook spinragmos (*Kurzia*) aan het licht; op grond van de biotoop zou dit bosspinragmos (*Kurzia sylvatica*) moeten zijn, maar uit het enkele vegetatieve stengeltje valt dit niet met zekerheid op te maken. De terugweg voerde door een bosperceel waar in het verleden sintels uit de zinkfabriek in Budel gestort zijn. Het is nog steeds een groeiplaats voor metaalminnende mossoorten; zoals ongezoomd ertsmos (*Scophelophila cataractae*) en draadjespeermos (*Pohlia flexuosa*).

Zaterdag 30 april – De Liereman (België)

Op 30 april hadden onze Belgische collega's een excursie georganiseerd naar De Liereman bij Oud-Turnhout, een van de oudste natuurgebieden van België. De Liereman omvat onder meer gemengd bos, droge en natte heide, vennen, stuifduinen. Het gebied staat bekend als een van de beste veenmosgebieden van Vlaanderen. Dus, onder leiding van Dirk De Beer en een lokale gids, concentreerden we ons op de natste terreingedeelten van dit uitgestrekte natuurgebied. In een plas-drasterrein groeide volop vensikkelmos (*Warnstorfia fluitans*). De groep vorderde langzaam richting een van de 'hotspots'; een nat heidegebiedje. We treffen er o.a. hoogveen-, wrattig en rood veenmos (*Sphagnum divinum*, *papillosum* en *rubellum*). Aan de voet van de hoge pijpenstrootjepollen in het veen vinden we levermosjes zoals: ijl stompmos (*Cladopodiella fluitans*) en het iets forsere veendubbeltjesmos (*Odontoschisma sphagni*). Beide soorten zijn schaars in Vlaanderen, maar in de Kempen relatief algemeen.

Als relatief droge lunchplek kozen we een iets hoger terrein met kartelblad. Daar vond Jurgen een kapselende *Bryum*; dat bleek het zeldzame ongewimperd knikmos (P*tychostomum inclinatum*, voorheen *Bryum archangelicum*) te zijn.

Na de lunch begaven we ons in een kletsnat en moeilijk toegankelijk broekbos. Op de weelderig begroeide wilgenstammen zien we boommos (*Pylaisia polyantha*), geplooid sikkelmos (*Sanionia uncinata*), kwastjesmos (*Platygyrium repens*), broedkroesmos (*Ulota phyllanta*) en dwergwratjesmos (*Cololejeunea minutissima*). Een bijzondere vondst betrof een kleine populatie van klein kringmos (*Neckera pumila*) op een wilgenstam, nieuw voor De Liereman. In Nederland staat het zeer zeldzame klein kringmos als Kwetsbaar op de Rode Lijst en in Vlaanderen is de soort van slechts zeven vindplaatsen bekend.

Zie:
https://purews.inbo.be/ws/portalfiles/portal/20990410/VanLanduyt_etal_2020_VoorlopigeVerspreidingsatlasVanDeHauwLeverEnBladmossenVanVlaanderen.pdf.

Wijze van citeren:
Van Landuyt W., De Beer D., Raeymaekers G., Nagels C., Hoste S., Reyniers J., Slembrouck J., Sotiaux A., Van Acker K. (2020). Voorlopige verspreidingsatlas van de Hauw-, Lever- en Bladmossen van Vlaanderen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 (46). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Op de boomvoeten op de waterlijn stond hartbladig puntmos (*Calliergon cordifolium*) en gewoon viltsterrenmos (*Rhizomnium punctatum*).

Foto 3. Speuren naar veenmossen in De Liereman.

Foto 4. In deze greppel werd klein veugelmos ontdekt.

We kunnen hier nog een veenmossoort op de lange lijst bijschrijven: haakveenmos (*Sphagnum squarrosum*); een weelderige populatie bedekte een van de natste delen van het broekbos.

In totaal werden er elf veenmossoorten waargenomen, resp.: water-, geoord, fraai, gewimperd, slank, hoogveen-, gewoon, wrattig, rood, haak- en glanzend veenmos (*Sphagnum cuspidatum*, *denticulatum*, *fallax*, *fimbriatum*, *flexuosum*, *divinum*, *palustre*, *papillosum*, *rubellum*, *squarrosum* en *subnitens*). Sommige soorten zijn in het veld lastig te onderscheiden en pas na microscopische determinatie op naam te brengen, dit geldt onder meer voor *Sphagnum flexuosum* (dubbelganger van *S. fallax*) en *S. rubellum* (vooral gemakkelijk te verwarren met *S. capillifolium*, maar deze soort is niet bekend van de Liereman).

Het was echt een excursie om nog even flink van na te genieten op het terras van het bezoekerscentrum!

Zondag 1 mei – Dommeldal bij het Leenderbos / De Groote Heide

Vanaf de parkeerplaats bij het voormalige klooster De Achelse Kluis vertrokken de bryologen door een statige bomenlaan richting de meanderende Dommel. Onderweg vonden we langs de bovenrand van een greppel een flinke populatie van klein vleugelmos (*Nardia geoscyphus*). Een zeldzame en bedreigde Rode Lijstsoort.

Het wilgenbroekbos was behoorlijk structuurrijk. We moesten ons door een wirwar van liggende (dode) stammen worstelen. De inspanning werd rijkelijk beloond. We noteerden spatelmos (*Homalia trichomanoides*), eekhoorntjesmos (*Leucodon sciuroides*, KW op de Rode Lijst), struikmos (*Thamnobryum alopecurum*) en boommos (*Pylaisia polyantha*); herkenbaar aan de oude en jonge kapsels op de stengel. Het bos bleek het hoogtepunt van de dag. De beroemde Dommelbeemden vielen zwaar tegen. Ze werden door ganzen goed 'bemest'. Aan mossen troffen we slechts enkele algemene *Bryums*. Het aangrenzende heideterrein met oude hoog opgegroeide struikhei bleek ernstig verdroogd. Heideklauwtjesmos (*Hypnum jutlandicum*) en grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*), vroeger ook wel 'tankmos' genoemd, handhaven zich in een 'zee van pijpenstrootje'. Langs de oever van het Klein Kraanven konden we, behalve gewoon puntmos (*Calliergonella cuspidata*), enkele sliertjes vensikkelmos (*Warnstorfia fluitans*) en waterveenmos (*Sphagnum cuspidatum*) noteren.

Maandag 2 mei – Strijper Aa

Voor vandaag staat er nog een korte excursie naar een natuurontwikkelingsterrein bij Gastel op het programma. Doel is de naaste omgeving en de oeverzone van de Oude Strijper Aa op pioniersoorten te gaan bekijken. We vonden onder meer: flesjesmos (*Blasia pusilla*), rood knikmos (*Bryum pallens*), slankmos (*Leptobryum pyriforme*), hol moerasvorkje (*Riccardia incurvata*), sliertmos (*Straminergon stramineum*) en een goudkorrelmos (*Fossombronia* spec.).

Op een oude eik zagen we veel polletjes rijk kapselend trompetkroesmos (*Ulota crispa* s.l.). Microscopische determinatie leidde tot lentekroesmos (*Ulota crispa* var. *crispula*). Sinds enkele jaren wordt trompetkroesmos opgesplitst in drie soorten: echt-, lente- en bekerkroesmos (resp. *Ulota crispa* var. *crispa*, var. *crispula* en var. *intermedia*), zie ook het artikel in *Buxbaumiella* 117 (2020). In ons land komen de twee eerstgenoemde soorten algemeen voor, terwijl bekerkroesmos zeldzaam is. De vroegst sporulerende soort is lentekroesmos met al in het voorjaar rijpe kapsels; beker- of cilindervormig met relatief smalle ribben, terwijl echt trompetkroesmos later in het jaar rijpe kapsels heeft, die trompetvormig en smal ingesnoerd onder de kapselmond zijn, met relatief brede ribben en smalle groeven. Het veldonderscheid blijft lastig want je moet wel de rijpe kapsels hebben. Microscopisch nakijken dus. Tussen de oude heidestruiken bij de schaapskooi zochten we nog naar rietdakmos (*Leptodontium flexifolium*), wat onder de huidige droge omstandigheden helaas niet tot resultaat leidde. We gingen toch tevreden huiswaarts.

Met dank aan Klaas van Dort voor het kritisch beoordelen van de tekst.

Adresgegevens auteur:

margrietbekking@gmail.com

Literatuur

Atherton, I., S. Bosanquet & M. Lawley, 2010. Mosses and Liverworts of Britain and Ireland, a field guide, British Bryological Society, Colchester, England;

Bouman, A.C., 2002. De Nederlandsche Veenmossen, Drukkerij Lecturis BV Eindhoven;

Gradstein, S.R. en H.M.H. van Melick, 1996. De Nederlandse Levermossen en Hauwmossen, KNNV Uitgeverij Utrecht;

Siebel, H.N. en H.J. During, 2006. Beknopte Mosflora van Nederland en België, KNNV Uitgeverij Utrecht;

NDFF Verspreidingsatlas; www.verspreidingsatlas.nl

Abstract

Report of the BLWG-Spring Meeting 2022

From 29th April - 2nd May 2022 the annual Spring Meeting of the BLWG was held in Valkenswaard, in the southern part of the Dutch province of Brabant.

Both Dutch and Belgian bryologists participated. Excursions were made to nature-reserves De Plateaux and Leenderbos/Groote Heide, as well as to one of the oldest nature reserves of Flanders, De Liereman.

It had been dry weather over a long period, so it was very hard to spot small liverworts. In spite of the drought we found in the Calluna-dominated heath of De Plateaux: *Jungermannia gracillima*, *Lophozia ventricosa*, *Riccardia incurvata* and the rare *Cladopodiella francisci*.

Nature-reserve De Liereman in Belgium is famous for its *Sphagna*-species. There we found 11 species: *Sphagnum cuspidatum*, *-denticulatum*, *-fallax*, *-fimbriatum*, *-flexuosum*, *-divinum*, *-palustre*, *-papillosum*, *-rubellum*, *-squarrosum*, and *-subnitens*. New for De Liereman was the found of *Neckera pumila* in a willow carr.

In the lush willow carr near the Achelse Kluis some rare species such as *Leucodon sciuroides*, *Homalia trichomanoides* and *Thamnobryum alopecuroides* were found. In a ditch we discovered a small *Nardia*; after looking through the microscope this proved to be the rare *Nardia geoscyphus*. On our last excursion we examined the newly developed borders of the brook Oude Strijper Aa, where we found some pioneer species, such as *Blasia pusilla*.

Waar staat nou die *Neckera pumila*?

